

VILÁG- TÖRTÉNET

A BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **GYÖRKÖS ATTILA**
FRANCIA–MAGYAR DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK (1499–1529)
- **BÁRÁNY ATTILA**
ROBERT WINGFIELD ANGOL KÖVET, A NÉMET-RÓMAI BIRODALOM
ÉS A MAGYAR KIRÁLYSÁG (1514–1515)
- **LAKATOS BÁLINT**
ANDREA DAL BURGO CSÁSZÁRI KÖVET
MAGYAR- ÉS CSEHORSZÁGI MISSZIÓJA (1521–1523)
- **MONOSTORI TIBOR**
EGER VÁRÁBÓL A NÁPOLYI KIRÁLYSÁGBA
- **SZEMLE**
BLÉNESI ÉVA, KRUPPA TAMÁS, NAGY KORNÉL, DINNYÉS PATRIK,
BALÁZS PÉTER ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

11. (43.) évfolyam 2021. 4.

TARTALOM

Követségek és szövetségek. A Magyar Királyság és a Német-római Birodalom a 16. század első felében (Péterfi Bence)	511
<i>Tanulmányok</i>	
Györkös Attila: Francia–magyar diplomáciai kapcsolatok (1499–1529)	517
Bárány Attila: Robert Wingfield angol követ, a Német-római Birodalom és a Magyar Királyság (1514–1515)	531
Lakatos Bálint: Andrea dal Burgo császári követ magyar- és csehországi missziója (1521–1523)	581
Monostori Tibor: Eger várából a Nápolyi Királyságba. Egy magyar gályarab szabadulása, szolgálatai és kérelme III. Ferdinánd császárhoz	629
<i>Szemle</i>	
Velence viharos vizeken (1499–1517) (Kruppa Tamás)	639
Bizánc és Róma uniós politikája és az örmény egyház (Nagy Kornél)	647
A történetírás a Kijevi és a Vlagyimir–szuzdali Ruszról (Dinnyés Patrik)	650
Tolerancia és intolerancia az újkori Európában (Balázs Péter)	652
Remények és veszélyek között (Blénesi Éva)	657

Jelen számunkat Péterfi Bence szerkesztette

Remények és veszélyek között¹

Az Oszmán Birodalomban élő örmények történelmének gazdag szakirodalmi van, ám a feldolgozásokban elsősorban az első világháború idején végbement genocídium kérdése került előtérbe, és mindeddig kevés teret kapott az azt megelőző korszak. Elke Hartmann németországi oszmanista *Örmény élet az Oszmán Birodalomban* című kötetének hiánypótló jellege és újdonsága éppen abban áll, hogy az esettanulmányok révén tágabb perspektívába helyezve járja körül a 19. századi oszmán modernizációs törekvéseket. A szerző kitér a korabeli örmény vezetők társadalmi beágyazottságára, számba veszi az örmények társadalmi viszonyait, politikai mozgásterét, valamint az örmény közösségek életének számos aspektusát, mindezek által egyúttal betekintést nyújt a 19. századi Anatólia történelmébe is.

Elke Hartmann szemléletes példák egész során keresztül világítja meg az Oszmán Birodalomban élő örmények életének meghatározó kereteit. Megvizsgálja, hogy milyen volt az örmények helyzete az Oszmán Birodalmon belül, illetve hogy hozott-e számukra jelentős változást az oszmán reformok ideje. Kitér arra, hogy milyen reményeket fűztek az örmények a 19. századi reformokhoz, milyennek látta a politikai vezető réteg az örmények perspektíváit. Áttekinti, hogy az örmények milyen módon viszonyultak a többi etnikai csoporthoz, elsősorban a kurdokhoz.

A kötet első, *Kettős rés, hármas híd: a Houshamadyan-projekt és egy poszt-nacionalista örmény történetírás dimenziói* című fejezete az említett projekt példái révén mutat rá azokra az új lehetőségekre és perspektívákra, amelyek szakítanak a nacionalista beállítottságú történetírás gyakorlatával. Hartmann felhívja a figyelmet arra, hogy jóllehet az Oszmán Birodalom történetét világszerte számos egyetemen oktatják és kutatják, a feldolgozásokban az örmények rendszerint nem kapnak helyet, pedig az Oszmán Birodalomban eltöltött fél évezred alatt az oszmán társadalom legkülönbözőbb szintjein jelen voltak, így elválaszthatatlanul összefonódtak a birodalommal. A szerző számos okkal magyarázza a mellőzést. Egyrészt 1923-ban az Oszmán Birodalom szétesése után létrejött Törökország, és az új nemzetállam leszűkítő, nacionalista szemszögéből adódóan az Oszmán Birodalmat török birodalomnak tekintették. Csak a legutóbbi időkben kezdte el ezt a szemléletet felváltani egy pluralista irányultságú megközelítés. Másrészt az Oszmán Birodalmat rendszerint turkológusok-oszmanisták kutatják, ami maga után vonja azt is, hogy a török nyelvű források válnak mérvadóvá az értelmezés során, teret engedve annak, hogy elsősorban az oszmán központi államhatalom és a török-muszlim vezető réteg által képviselt szempontrendszer jelenjen meg a feldolgozásokban.

1 Hartmann, Elke: *Örmény élet az Oszmán Birodalomban*. Bp., L'Harmattan – Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2021. 273 p. (Studia Armenologica Hungarica.)

Az örmények számára az oszmán uralom utolsó évei azt a tragikus élettapasztalatot hozták magukkal, hogy a saját államuk megpróbálta szisztematikusan megsemmisíteni a közösségüket. A népirtás túlélőinek, akik szétszóródtak a nagyvilágban és a háború után létrehozták a saját nemzetüket, azzal kellett szembesülniük, hogy elhallgatják és letagadják a népirtás tényét, ezért képtelenek voltak a saját történelmi örökségük részének tekinteni az oszmán időszakot, és az örmény történetírásban igyekeztek kihagyni minden török vagy kurd vonatkozású elemet. Ez az eljárás különösen szembeszökő az újkori történelemmel foglalkozó történelemtudományok esetében. A szerző példaként Hrant Pasdrmadian *Hajots Badmoutiun* (Az örmények történelme) című könyvét hozza fel, amely Bejrútban jelent meg 1992-ben. De nem csupán az oszmán idők örmény történelmi örökségét hanyagolták el. Amikor 1965 után a genocídiumról szóló diskurzus egyre inkább átpolitizálódott, akkor szándékosan éppen a saját örmény forrásait hagyták ki az érvelés során, hogy elkerüljék a szubjektivitás látszatát. Inkább más, objektívnek ítélt dokumentumokra támaszkodtak, holott a gazdag örmény forrásokban megjelenik az Oszmán Birodalomban élő örmények életének sokszínűsége, ami jóval túlmutat az örmény közösségen, és az egész birodalom vonatkozásában releváns ismeretekkel szolgál.

A többezernyire tehető örmény forrás mikroszinten szemlélteti az oszmán társadalom felépítését, a különböző népcsoportok együttélésének feltételeit és nehézségeit. Annak érdekében, hogy az örmény források egy helyre kerüljenek, és a mikrotörténeti kutatások – legfőképpen a szubjektív tanúságtételek és a családi fényképek révén – lehetővé váljanak, az oszmanista Elke Hartmann és az armenológus Vahé Tachjian 2010-ben Berlinben létrehozta a Houshamadyan-projektet. Az örmény *houshamadyan* szó emlékkönyvet jelent, azokat a köteteket, amelyekben az Oszmán Birodalomban élő örmények ellen elkövetett népirtás utáni évtizedekben összegyűjtötték a túlélők emlékeit, hogy rögzítsék és legalább ily módon megőrizték az emlékezetükben a szétrombolt életük maradványait. A Houshamadyan-projektet egy virtuális emlékkönyvként kell elképzelni, amely feladatául tűzte ki, hogy a tudomány és a művészet eszközeivel feltárja azoknak az örményeknek az életét és hétköznapi kultúráját, akik az Oszmán Birodalomban éltek.

A második fejezetben Elke Hartmann áttekintést nyújt az új vezető rétegről, annak ambíciójáról, felhívja a figyelmet az örményekre leselkedő veszélyekre és az általuk elszennvedett erőszakos cselekedetekre. A szerző úgy fogalmaz: összességében elmondható az örményekről, hogy szervesen betagozódtak az oszmán társadalmi struktúrába, ám jogállásukban határozottan különböztek muszlim honfitársaiktól: nem vehettek részt a politikai hatalomgyakorlásban és katonai szolgálatot sem teljesíthettek, ugyanakkor mint az előjogokból kirekesztett kisebbséget erőteljes szociális dinamika és modernizáló tettvágy is jellemezte.

A harmadik fejezet makroszintű elemzést nyújt a 19. századi Oszmán Birodalomban zajló modernizációs folyamat jellegzetes problémáiról. A negyedik fejezet az örmény tartományokban zajló modernizációs és centralizációs politika következményeit tárgyalja, minderről pedig úgy ad átfogó képet, hogy közben a kérdéshez a birodalom periferiáját érintő közigazgatási gyakorlat szemszögéből közelít. Az ötödik, a hatodik és a hetedik fejezet fókuszában konkrét események állnak.

Az ötödik fejezet egy mikrotörténeti esetet dolgoz fel (*Helyi történelem globális összefonódásban: a Gülizar nevű fiatal lány története*). Egy fiatal örmény lány sorsán keresztül – akit Musza bej kurd törzsi vezető elrabolt – világít rá a provinciákban élő örmény nők kiszolgáltatottságára és az őket érő atrocitásokra. Bemutatja azt is, hogy a korabeli sajtó révén miként kap az esemény nemzetközi visszhangot, ezáltal pedig a lokális esemény és egy egyéni sors milyen módon válik a globális összefüggések részévé.

A hatodik fejezet azt vizsgálja, hogy az örmény vezető réteg milyen mértékben vett részt a közügyekben, mennyiben határozta meg azt a kulturális kötődése. Egyúttal megvilágítja azt is, hogy a birodalom szétesése után miért tűnt el az örmény oszmanista vezető réteg a történelmi emlékezetből (*Oszmán pozícionálás és a közügyekben való részvétel igénye: az első oszmán parlament örmény képviselői*).

A hetedik fejezetben a szerző azt vizsgálja, hogy az Oszmán Birodalomban élő örmény forradalmárok miként viszonyultak Oroszországhoz, és a végletekig kiélezett helyzetekben milyen döntéseket hoztak, a döntéseket pedig összeveti az ifjútörök kormány álláspontjával. A nyolcadik fejezet az örmény nemzeti eposz főhőse, Sasuni Dávid példáján keresztül mutatja be az örmény nemzeti mítosz és az örmény identitás kialakulását, illetve annak újraértelmezési és aktualizálási lehetőségeit. A kilencedik fejezetben az örmény családi fényképek kerülnek a vizsgálódás fókuszába, amelyek forrásanyagként gazdag lehetőséget nyújtanak az örményeken túlmutató tágabb társadalomtörténeti összefüggések vizsgálatához.

A könyv kilenc fejezetében Elke Hartmann különböző szemszögekből és eltérő módszertani megközelítésekkel vázolja fel az Oszmán Birodalomban élő örmények életét. Az első fejezet ráirányítja a figyelmet, hogy milyen kontextusban lehet az örmények történetét vizsgálni, s ez milyen lehetőségeket nyújt a történetírás számára. A szerző többféle forrascsoportot használ: egyfelől az oszmán tartományokban élő örmények helyzetét sajátosan örmény szemszögből és örmény történelmi forrásokra alapozva vizsgálja (második fejezet), másfelől viszont az oszmán állami levéltárakban fellelhető források alapján is körüljárja ugyanezt a témát (negyedik fejezet). A hatodik fejezetben egyaránt használ örmény és oszmán forrásokat. A makrotörténelmi vizsgálatokat esettanulmány követi (ötödik fejezet). A kötetben szerepel percepció- és mentalitástörténet (nyolcadik fejezet), amit történelmi fényképek mint új forrásállomány felhasználása követ (kilencedik fejezet).

Az egyes fejezetekben szereplő esettanulmányok szinte önmagukban is megálló egységet alkotnak, így formailag is tetten érhető a szerzőnek azon törekvése, hogy az egymással szorosan összefüggő fejezetek külön-külön is önálló olvasmányélményt nyújtsanak a befogadó számára. Ebből a szempontból kivételt képez a negyedik fejezet, mivel az visszatérő viszonyítási pontul szolgál a következőkhöz, így Elke Hartmann gyakran utal erre a fejezetre. Ebben a részben fontos átfogó ismereteket nyújt a szerző általa, hogy az Oszmán Birodalomban élő örmények helyzetét a 19. századi oszmán világ összetettségébe ágyazva mutatja be. Ily módon érvényesül az a szándéka, hogy az örmény közösséget következetesen az oszmán összefüggésrendszerbe helyezze, és saját álláspontja is ugyanebben a kontextusban váljon értékelhetővé és értelmezhetővé.

Elke Hartmann jelen tanulmánykötetének egyik fontos meglátása, hogy az Oszmán Birodalom kései időszakában az örmények a remények és kiábrándulások okozta feszültségek közepette éltek. Paradox módon létük annál veszélyeztetettebbé vált, minél határozottabban álltak ki az oszmán állam mellett, minél egyértelműbben foglaltak állást a politikai integráció mellett, illetve minél aktívabban támogatták az Oszmán Birodalom megreformálását. Miközben egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy az örmények a modernizáció hajtómotorjai, a plurális oszmán államról alkotott elképzeléseik egyre inkább összeütközésbe kerültek azokkal a muszlim-török birodalomról alkotott eszmékkel, amelyeket az ifjútörök felső réteg képviselt, azaz a többfelekezeti és soknyelvű föderalista birodalom víziója a nagy török birodalom ideájával.

A szerző aprólékos és elmélyült elemzéseken keresztül ismerteti meg az olvasóval azt a folyamatot, amelynek során az Oszmán Birodalom „hűség nemzetének” tekintett örmények fokozatosan eljutnak a kirekesztettségig, majd a genocídiumig. Konkrét példá-

kon, családok sorsainak felvillantásán keresztül mutatja be az örmények migrációjának történetét, az újrakezdés és a felemelkedés nehézségét, tehetségük megnyilvánulási formáit a legkülönbözőbb területeken: a városépítészettől a fényképezésig, a húskereskedéstől a korszerű, szekuláris oktatási rendszer kiépítéséig. Elke Hartmann gazdagon dokumentált könyve újszerű megközelítésben, egyúttal olvasmányos módon tárja fel az Oszmán Birodalomban élő örmények életét. Új szempontrendszereket kínál az olvasónak, hogy mélyebb betekintést nyerjen nemcsak a számos kihívással szembenéző örmények sorsának alakulásába, hanem a 19. századi Anatólia oszmán történelmébe is.

Blénesi Éva*

---

* A szerző a Corvinus Egyetem Világgazdasági Tanszékének vendégprofesszora.

CONTENTS

Diplomatic Missions and Alliances: The Kingdom of Hungary and the Holy Roman Empire in the First Half of the Sixteenth Century (Bence Péterfi)	511
--	-----

Studies

Attila Györkös: French–Hungarian Diplomatic Relations (1499–1529)	517
Attila Bárány: Sir Robert Wingfield, Resident Ambassador of Tudor England, the Holy Roman Empire and Hungary (1514–1515)	531
Bálint Lakatos: The Hungarian–Bohemian Mission of an Imperial Ambassador, Andrea dal Burgo (1521–1523)	581
Tibor Monostori: From the Castle of Eger to the Kingdom of Naples: The Release and Services of a Hungarian Galley Slave and His Petition to the Emperor Ferdinand III	629

Book Reviews

Venice on Stormy Waters (1499–1517) (Tamás Kruppa)	639
Armenian Religious Identity and the Churches of Constantinople and Rome (Kornél Nagy)	647
Historiography on the Rus of Kiev and Vladimir–Suzdal (Patrik Dinnyés)	650
Topographies of Tolerance and Intolerance (Péter Balázs)	652
Between Hopes and Dangers (Éva Blénesi)	657

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszáján: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban (1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2021-es évfolyamának megjelenését a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap és az ELKH Titkársága támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatói Hálózat